

Yigirmanchi asrning o'rtalariga kelib folklor namunalariga talab oshgani natijasida folklor namunalarini to'plash, ularni yozib olish, notaga tushurish masalalari dolzarb muammoga aylandi. Respublikamiz musiqasi namoyondalari bu yo'lda, o'zbek musiqiy folklori rivojlanishida o'zlarining ulkan hissalarini qo'shdilar. Uzoq yillar davomida qilingan harakatlar natijasida o'tgan asrning 50-60-yillarida bir nechta folklor ekspeditsiyalari tashkil qilindi va ular tomonidan shu kungacha og'izdan og'izga o'tib, og'zaki tarzda tarqalib, shakllanib kelgan folklor namunalari qog'ozga yozib olinib, keng ommaga taqdim qilindi.

Ushbu folklor ekspeditsiyalari tarkibiga kirgan I. Akbarov, F. Karomatov singari musiqashunoslar turli viloyatlarda bo'lib, har bir hududning folklor namunalarini to'plab, yozib olishga muvaffaq bo'ldilar. Qadimgi Markaziy Osiyoning antik madaniyati, uning ko'pgina o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash orqali ushbu atoqli olimlar folklor musiqasini o'zganishning o'ziga xosligini, cholg'u ijrochiligida sof mahalliy uslublarning ahamiyatini ko'rsatib berdilar.

PEDAGOGIK JARAYONLARDA MA'NAVIYAT VA MA'RIFAT MASALALARI

S.M.Suvankulov

*O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
Tasviriy sanat va muhandislik grafikasi kafedrasida assistenti*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ma'rifat tushunchasining lug'aviy va tarixan, qolaversa mustaqillik davri qarashlari bilan yo'g'rilgan ta'rifi, ma'rifiy tizimning shakllanishi uning pedagogik jarayonlarda tutgan o'rni, maqsad va vazifalari, kategoriyalari, ma'rifatning har davrda naqadar kerakligi borasida tushunchalar yoritildi.*

Kalit so'zlar. *Ma'daniyat, ma'naviyat, ma'rifat, ta'lim-tarbiya, o'qimishlilik, pedagogika, ma'rifatlilik, jadidlar, jamiyat, inson, shaxs,*

Ma'naviy qadriyatlarimizni o'rganish va tadqiq etish har bir davrda dolzarb va muhim masalalardan biri bo'lib kelgan. Hayotning barcha jabhalarida o'zlikni anglash, ma'naviy-ma'rifiy qadriyatlarini teran idrok etish va xalqqa yetkazish, yoshlarni Vatanga, xalqqa va millatga muhabbat ruhida tarbiyalashda ko'plab ishlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Xalqimizning ma'naviy-ilmiiy merosini o'rganish va unga munosib baho berish muhim vazifalardan biriga aylandi. O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta'kidlagani kabi: "Ajdodlarimiz tafakkuri va dahosi bilan yaratilgan eng qadimgi tosh yozuv va bitiklar, xalq og'zaki ijodi namunalaridan tortib, bugungi kunda kutubxonalarimiz xazinasida saqlanayotgan ming-minglab qo'lyozmalar, ularda mujassamlashgan tarix, adabiyot, san'at, siyosat, axloq, falsafa, tibbiyot, matematika, mineralogiya, kimyo, astronomiya, me'morlik, dehqonchilik va boshqa sohalarga oid qimmatbaho asarlar bizning buyuk ma'naviy boyligimizdir. Bunchalik katta merosga ega bo'lgan xalq dunyoda kamdan-kam topiladi". Haqiqatdan ham ilmiy merosimiz mazmunini milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan boyitilgan pedagogik g'oyalar tashkil etadi va uning mahsuli bo'lgan bilimlarga insoniyatni yangi taraqqiyot bosqichiga olib chiqadi.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev Toshkent Islom sivilizatsiyasi markaziga tashrif buyurib, qilgan taqdimot chiqishlarida ma'rifatparvar jadidlar qirg'ini borasida o'z fikrlarini bildirib, -"Agar jadidlarimiz qirg'in qilinmaganda edi, hozir bizda "Uchinchi Renessans" bo'lardi, agar ota-bobolarimiz qirib tashlanmaganda edi, ularning bilimi, ularning ilmi bilan katta kashfiyotlar qilinardi. Lekin ular yo'q qilindi. Xo'sh, birinchi marta O'rta Osiyodan Germaniyaga borib o'qiganlar qayerdan edi? Bizdan edi. Ularni ham o'sha joyning o'zida borib yakson qilib kelishdi. O'z vaqtida bizdagi yangilik, kashfiyot va tarixni ham kitoblarga o'z bilganicha, o'ziga keragicha kiritishdi. Kerakmasini esa yo'q qilishdi", - degan so'zlarida purma'no fikrlar tug'yonini

qalbimizda tuyushimiz mumkin. Bundan ko'rinadiki, pedagoglar oldiga ma'rifat targ'ibi bo'yicha ko'plab vazifalar qo'yiladi.

Har bir odam va har qanday jamiyatning ma'naviy-madaniy hayotida ma'rifiy qadriyatlar birinchi darajali o'rin tutadi. Bilim va insoniylik azaldan eng muhim ma'rifiy qadriyatlar hisoblanib, dunyoqarash va bilimlar tizimi ta'lim va tarbiya dasturlarining negizini tashkil qilgan: ular odamda insoniylik fazilatini shakllantirishga xizmat qilgan. O'zbek xalq pedagogikasi aynan milliy ma'rifiy qadriyatlar negizida shakllangan.

Xo'sh, ma'rifat nima? Ma'rifat – muayyan shaxs va jamiyat rivojlanishining umumiy shakli. Har qanday shaxs yoki jamiyatning ma'naviyati, mafkurasi va madaniyati - ma'rifatsdan boshlanadi. Zero, “Ma'rifat – kishilarning ong-bilimini, madaniyatini oshirishga qaratilgan ta'lim-tarbiya”dir .

“Ma'rifat (arabcha “arafa” –“bilmoq” so'zidan) - ta'lim-tarbiya, iqtisodiy, siyosiy, falsafiy, diniy g'oyalar majmui asosida kishilarning ong-bilimini, madaniyatini o'stirishga qaratilgan faoliyat” . Berilgan ta'riflardan ko'rinib turibdiki, ma'rifatning asosini ta'lim va tarbiya tashkil qiladi.

Ota-bobolarimiz qadimdan ta'lim va tarbiya ishini o'zaro uyg'un olib borishgan; ta'limni tarbiyadan, tarbiyani ta'limdan ajratishmagan. Bebaho boylik bo'lmish ilm-u ma'rifat inson kamoloti va millat ravnaqining asosiy sharti va garovi hisoblangan. Tariximizdan ma'lumki jaholatga qarshi faqat ma'rifat bilan kurashilgan. Bugungi kunda chinakamiga ma'rifatli odam inson qadri, milliy qadriyatlar, o'zlikni anglash, erkin va ozod jamiyatda yashash, jahon hamjamiyatida mustaqil davlatimizning munosib o'rin egallashi uchun fidoyilik bilan kurashishi mumkin.

Ma'rifat - ta'lim, tarbiya va inson kamoloti jarayonlarining uzviy birligi va o'zaro bog'liqligidir. Ma'rifat – odam irsiyati va uning atrofidagi tabiiy-ijtimoiy muhitning shaxs kamolotiga ta'sirini tartibga solib turuvchi omil. Ma'rifat - inson tabiatini o'zgartirishga qodir bo'lgan yagona vosita, biroq u odamning noqulay irsiyati (masalan, genetik kasalliklar) yoki odamga atrofdagi muhit ko'rsatadigan o'ta salbiy ta'sirlar oldida nisbatan ojizligi bilan tavsiflanadi. Ma'rifat - shaxs kamolotini o'ziga bo'ysundirib, uning iste'dodi, moyilligi asosida o'ziga xos tarzda kamol topishini ta'minlaydi, ammo odamlar ma'rifatga, ya'ni ta'lim va tarbiyaga turlicha beriladi: kimdir - yetarli darajada ta'lim olib, tarbiyalanadi, kimdir – aksincha. Oqibatda jamiyatda turli darajalarda tarbiyalangan, ya'ni madaniyatli yoki madaniyatsiz, ota-onasiga rahmat yoki la'nat olib keladigan odamlar farqlanadi.

Ma'rifat – ijtimoiy hodisa va jarayon. Ma'rifat – jamiyatdagi qadriyat, ijtimoiy ong va shaxs tuzilmalarini o'z ichiga qamrab olgan alohida tizim; ijtimoiy hayotning muhim sohasi. Ma'rifat - odamzodni dunyoviy qadriyatlar, fan-texnika yutuqlari bilan tanishtiradi va odamlar o'rtasidagi o'zaro muloqot muhiti hisoblanadi. Har qanday jamiyatning aqliy-ma'naviy va madaniy-axloqiy salohiyati bevosita ma'rifatga bog'liqdir.

Demak, ma'rifat – ta'lim va tarbiyaning uzviy (ajralmas) yaxlit tizimi, shuningdek shaxs tomonidan egallanadigan bilimlar, ko'nikmalar, malakalar, qadriyatli mo'ljallar

(yo'l-yo'riqlar), ish-vazifalar, faoliyat tajribasi va kompetensiyalar majmui. Shu nuqtai nazardan, "ma'rifat" tushunchasi ahamiyatiga ko'ra turlicha talqin etilishi mumkin:

1) ma'rifat - moddiy va ma'naviy madaniyatda to'plangan bilimlarni individga (shaxsga) yetkazish (o'tkazish) jarayoni;

2) ma'rifat - ta'lim jarayonida, natijasida olingan bilimlar majmui;

3) ma'rifat - shaxsning bilish darajasi (saviyasi) yoki o'qimishlilik – ma'lumotlilik: boshlang'ich ma'lumot, o'rta ma'lumot, oliy ma'lumot;

4) ma'rifat - inson (shaxs) kamoloti yoki shakllanishi (paydo bo'lishi, vujudga kelishi, yaralishi) kabi so'zlarning ma'nodoshi. Demak, pedagogik hodisa va jarayonlarga ma'rifiy yondashuv – yangilanayotgan milliy pedagogikaning eng asosiy tamoyillaridan biridir.

Ma'rifatning maqsadi – shaxsni ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyatga jalb etish uchun uning o'ziga va jamiyatga zarur bo'lgan fazilatlarni shakllantirish va rivojlantirishdan, boshqacha aytganda, odamni jamiyatdagi ustuvor oliy maqsadlar, qadriyatlar va e'tiqodlar majmui bilan tanishtirish orqali inson kamolotini boshqarishdan iboratdir.

Ma'rifiy tizim quyidagilarni ta'minlashga safarbar qilingan:

1) avlodlarning tarixiy davomiyligini ta'minlash, milliy madaniyatni saqlash, yoyish va rivojlantirish;

2) O'zbekiston vatanparvarlarini, yuksak axloqqa ega bo'lgan shaxslarning huquqlari va erkinliklarini hurmat qiladigan huquqiy, demokratik ijtimoiy davlat fuqarolarini tarbiyalash;

3) bolalar va yoshlarni o'z vaqtida har tomonlama kamol toptirish, shaxsda mustaqil o'qish va o'z-o'zini ro'yobga chiqarish ko'nikmalarini shakllantirish;

4) bolalar va yoshlarda hayotni yaxlit tushunish va zamonaviy ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, millatlararo munosabatlar madaniyatini rivojlantirish;

5) madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiya sohasidagi o'zgarishlarni aks ettiruvchi ta'limning barcha jihatlarini muntazam ravishda yangilab borish;

6) insonning butun hayoti davomida ta'lim olishining uzluksizligini ta'minlash;

7) ma'rifiy muassasalar turlarining xilma-xilligini va ta'limni individuallashtirishga imkon beruvchi ma'rifiy dasturlarning o'zgaruvchanligini ta'minlash;

8) ta'lim bosqichlari va darajalarining izchilligini ta'minlash;

9) masofaviy ta'limni rivojlantirish, ta'limda axborot-kommunikasiya texnologiyalarini joriy etadigan dasturlarni yaratish;

10) ta'lim oluvchilarning akademik harakatchanligini ta'minlash;

11) iqtidorli bolalar va yoshlar bilan ishlashda milliy an'analarni qayta tiklash, pedagog xodimlarning ilmiy faoliyatda ishtirok etishini ta'minlash;

12) jamiyatni axborotlashtirish va yangi ilmiy sig'imli texnologiyalarni rivojlantirish sharoitida kasbiy o'sish va kasbiy harakatchanlikka layoqatli oliy ma'lumotli kishilar va yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash;

13) shaxs va jamiyatning tabiatga, atrof-muhitga ehtiyotkorlik va mas'ullik munosabatini shakllantiruvchi ekologik ma'rifatni vujudga keltirish.

Demak, ma'rifatning vazifalari inson va jamiyat hayoti uchun mustaqil ahamiyatga ega bo'lgan ma'rifatning alohida olingan natijalarini ifodalaydi. Bu vazifalarni uch guruhga ajratish mumkin:

1) jamiyat taraqqiyoti manfaatlaridan kelib chiqadigan vazifalar – malakali xodimlarni tayyorlash, jamiyat qadriyatlariga sherik bo'lgan ongli va faol fuqarolarni shakllantirish;

2) inson kamoloti manfaatlaridan kelib chiqadigan vazifalar – insonning ijodiy salohiyati va ma'naviy dunyosini shakllantirish va boyitish;

3) shaxs va jamiyat manfaatlarini uyg'unlashtirish zaruriyatidan kelib chiqadigan vazifalar – har xil ma'rifiy xizmatlarga bo'lgan ehtiyojlarni bir vaqtning o'zida qondirish.

Ma'rifatning maqsadi va vazifalariga uning ikki “qanoti”: ta'lim va tarbiya, ularning uzviy birligi – pedagogikaning “oltin qoidasi” orqali erishiladi. Shu sababli ma'rifat, ya'ni ta'lim-tarbiya O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida ustuvor soha, deb e'lon qilingan.

Ma'rifatning asosiy vazifalari:

1) ta'lim – jamiyatda tarixan shakllangan ijtimoiy tajribaning avlod-dan-avlodga o'tkazilishi va uning yosh avlod tomonidan o'zlashtirilishini ta'minlaydi;

2) tarbiya – odamga madaniyatni o'zlashtirish sharoitlarini yaratadi va uzluksiz tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish orqali ijtimoiy-madaniy tajribalar, axloqiy qadriyatlar va me'yorlar, umuman, umuminsoniy va milliy madaniyatni har bir kishining shaxsiy tajribasiga aylantiradi, bu jarayonda o'ziga xos ijtimoiy madaniy xulq-atvor fazilatlarini shakllantiradi;

3) ijtimoiylashtirish – individning o'ziga kishilar bilan o'zaro munosabatga kirishishi, jamiyatdagi qadriyatlar, me'yor va xulq-atvorlar majmuini o'zlashtirishi, shuningdek turli ijtimoiy-madaniy shart-sharoitlar ta'sirida atrofdagi olamni, tabiiy va ijtimoiy muhitni anglashi hamda shaxs sifatida shakllanishi tezlashuvi oqibatida insoniylik fazilatlarini egallashi, boshqacha aytganda, madaniylashishi ta'minlanadi;

4) malakali mutaxassislar tayyorlash – boshlang'ich, o'rta va o'rta maxsus professional hamda oliy ta'lim muassasalarida malakali mutaxassis kadrlar tayyorlanadi.

Ma'rifatning mazmuni ta'lim-tarbiya dasturlaridagi bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalar hajmi hamda shaxsning bilish saviyasi bilan aniqlanadi. Ma'rifatning mazmuni ta'lim, tarbiya va mustaqil o'qish jarayonida, ya'ni shaxsning aqliy-axloqiy faoliyatida ro'yobga chiqadi va inson kamolotini, uning milliy va umumjahon madaniyatiga integratsiyasini hamda yuqori malakali kadrlar tayyorlash sifatini ta'minlaydi.

Ma'rifatlilik (o'qimishlilik) mezonlari turlicha bo'lib, shaxsning boshlang'ich, umumiy o'rta va professional (boshlang'ich professional, o'rta professional, o'rta maxsus professional va oliy professional) ma'lumotga egaligi, uning bilim va ko'nikmalar, tafakkur va faoliyat usullarini, bir so'z bilan aytganda, kompetensiyalarni

o'zlashtirishda erishgan darajasi bilan belgilanadi. Ma'rifatli (o'qimishli) odam - tegishli ma'lumot darajasiga ega bo'lgan insondir.

Mustaqil o'qish va o'z-o'zini tarbiyalash - uzluksiz ma'rifiy jarayonning asosiy shartlaridan biridir. Ma'rifat barcha davrlarda tarixiy, ya'ni ta'lim-tarbiya ishlarining mazmuni ma'lum bir makon va zamonda ijtimoiy hayot, ishlab chiqarish sharoitlari, ilmiy bilimlar yuksalishi va boshqa ijtimoiy omillar ta'sirida doimo o'zgarib turadi.

Pedagog bo'lish uchun boshqalarning aql-idrokini o'stirish, ularni ma'rifat ziyosidan bahramand qilish kerak. Millatimiz farzandlarini mustaqil fikrlashga o'rgatish, ularning o'ziga ishonchini orttirish kabi ishlarining markaziga ma'rifat kabi o'lmas qadriyat qo'yilishi lozim. Zero, ma'rifat - ta'lim va tarbiyaning o'zaro birligida kechadigan, shaxs kamolotini tartibga solib, uni madaniylikka, komillikka eltadigan pedagogik jarayondir. Shunday ekan, shaxs kamoloti va ma'rifat - pedagogik jarayonning maqsadi va mazmuni sifatida namoyon bo'ladiki, bu pedagogika fani va amaliyotida o'z aksini topadi.

Ilmiy umumlashmalarni ifodalovchi asosiy pedagogik tushunchalar pedagogik kategoriyalar deb ataladi. "Ma'rifat", "ta'lim", "tarbiya", "pe-dagogik jarayon" kabi tushunchalar asosiy pedagogik kategoriyalar hisoblanadi. Shuningdek, pedagogika "odamning rivojlanishi", "shaxsning shakllanishi" kabi umumilmiy kategoriyalarga tayanib ham ish ko'radiki, ular shaxsni kamolotga yetaklovchi tushunchalar sifatida qarab chiqiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. I.A.Karimov. "Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch". May.2008 y.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati. Ikki tomli. 60000 so'z va birikmasi. Z.M.Ma'rufov tahriri ostida. I tom. A-R.-Moskva, "Rus tili" nashriyoti, 1981.- 455-bet.
3. Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug'at. Mualliflar: M.Abdullaev, M.Abdullaeva, G.Abdu-razzoqova va boshq.; A.Jalolov va Q.Xonazarov umumiy tahririda. - T.: "Sharq", 1998. - 116-bet.
4. Abilkasimovna, M. G. (2021). In the view of Embroidery Designers. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN, 2(11), 23-27.
5. Abilkasimovna, M. G. (2024). Samarkand Machine Embroidery and Trends of it in 20th Century. Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education (2994-9521), 2(3), 74-79.
6. Fakhriddinov, M. Convenience of working with AutoCAD Software in Drawing and Drawing Geometry. Fan va ta'lim integratsiyasi jurnali, 165-170.
7. Fakhriddinov, M. The impact of modern technology on education. Fan va ta'lim integratsiyasi jurnali, 165-170.
8. Faxriddin o'g'li, F. M. (2023). KOMPYUTER VA UNING GLOBAL TA'LIMDAGI KREATIV O'RNI. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(6), 514-521.

9. Faxriddin o'g'li, F. M. (2024). COMPUTER GRAPHICS: EXPLORING COMPUTER GRAPHICS IN AREAS DRAWING AND ARTS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(19), 43-46.
10. Faxriddin o'g'li, F. M. (2024). EXPLORING THE SPECIFIC INNOVATIONS OF COMPUTER GRAPHICS IN DRAWING SCIENCE. *Научный Фокус*, 1(10), 56-58.
11. Faxriddin o'g'li, F. M. (2024). FIN TA'LIM TIZIMINING GLOBAL O'QITISHDA TUTGAN O'RNI. INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION, 3(26), 152-155.
12. Juraev, H. H., & Kadyrov, J. H. Architectural and Artistic Organization of the Facades of Modern Buildings in Historical Cities (on the Example of Samarkand City). *International Journal on Integrated Education*, 5(5), 162-164.
13. Juraev, H. H., & Suvankulov, S. M. (2022). Current Architectural Problems of Samarkand Ancient CENTER Centers. *International Journal on Integrated Education*, 5(6), 230-233.
14. Kadirov, J. X., & Suvankulov, S. M. (2024). ARCHITECTURAL AND ARTISTIC ORGANIZATION OF FACADES OF MODERN BUILDINGS IN HISTORICAL CITIES OF UZBEKISTAN (AS AN EXAMPLE OF THE CITY OF SAMARKAND). *World Bulletin of Management and Law*, 30, 1-4.
15. MAKHKAMOVA, G. A. (2022). SAMPLES OF EMBROIDERY IN THE SAMARKAND STATE MUSEUM. *Art and Design: Social Science*, 2(03), 26-28.
16. MARIFOVNA, S. M. S. (2021). ANALYSIS AND STUDY OF ART AND ARCHITECTURAL ORNAMENTS OF THE TIMES OF MIRZO ULUGBEK. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 2(3), 85-88.
17. Faxriddin o'g'li, F. M. (2024). MUHANDISLIK GRAFIKASINI O'QITISH METODIKASIDA INNOVATSIYALARDAN FOYDALANISH. *Научный Импульс*, 2(23), 59-63.
18. Faxriddin o'g'li, F. M., Anvarovna, S. M., & Ahrorovna, R. D. Z. (2024). KOMPYUTER GRAFIKASI VA UNING MUHANDISLIK FANLARIDAGI INTEGRATSIYASI TURLI XIL DASTURLAR ASNOSIDA. *IMRAS*, 7(7), 173-178.
19. Faxriddin o'g'li, F. M. (2024). CHIZMACHILIKDA KOMPYUTERLI LOYIHALASH VA DIZAYN. FAN VA TA'LIM INTEGRATSIYASI (INTEGRATION OF SCIENCE AND EDUCATION), 2(2), 147-150.
20. Saloxidinovna, S. M., Makkamovich, S. S., Faxriddin o'g'li, F. M., & Xolmuhamad o'g'li, K. J. (2024). BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINING TASVIRIY SAN'AT SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRASIYANING AHAMIYATI. *IMRAS*, 7(6), 333-338.
21. Makkamovich, S. S., Faxriddin o'g'li, F. M., & Xolmuhamad o'g'li, K. J. (2024). DIDAKTIKA TA'LIMDA PEDAGOGIK NAZARIYA SIFATIDA. *IMRAS*, 7(6), 130-135.
22. Faxriddin o'g'li, F. M. (2024). CHIZMA GEOMETRIYA FANIDA IKKINCHI TARTIBLI EGRI CHIZIQLARNING CHIZMACHILIK FANI BILAN INTEGRATSIYALANISHI. *Научный Фокус*, 2(13), 535-540.

23. Namazovna, S. D., Makkamovich, S. S., & Zohirovich, D. Z. (2020). Aral Oasis as Potential Base for Development of the Tourism. Indonesian Journal of Law and Economics Review, 6, 10-21070.
24. Salokhidinovna, S. M. (2021). The Originality and Aesthetic Significance of the Art of Painting and Decorative Arts. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN, 2(12), 5-7.
25. Sidikova, M. S. (2024). TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA KOMPITENTLI YONDASHUV MASALALARI. Results of National Scientific Research International Journal, 3(4), 76-79.
26. Suvankulov, S. M. (2017). Master's thesis.
27. Suvankulov, S. M., & Kadirov, J. X. (2023). DESCRIPTION OF SAMARKAND CITY NODES (SOCIAL CENTER). Academia Repository, 4(11), 280-283.
28. Faxriddin o'g'li, F. M., Anvarovna, S. M., & Ahrorovna, R. D. Z. (2024). KOMPYUTER GRAFIKASI VA UNING MUHANDISLIK FANLARIDAGI INTEGRATSIYASI TURLI XIL DASTURLAR ASNOSIDA. IMRAS, 7(7), 173-178.
29. Faxriddin o'g'li, F. M. (2024). CHIZMACHILIKDA KOMPYUTERLI LOYIHALASH VA DIZAYN. FAN VA TA'LIM INTEGRATSIYASI (INTEGRATION OF SCIENCE AND EDUCATION), 2(2), 147-150.
30. Saloxidinovna, S. M., Makkamovich, S. S., Faxriddin o'g'li, F. M., & Xolmuhamad o'g'li, K. J. (2024). BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINING TASVIRIY SAN'AT SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRASIYANING AHAMIYATI. IMRAS, 7(6), 333-338.
31. Suvankulov, S. M., & Soliyeva, M. I. (2023). THE ROLE OF PENCIL PAINTING IN ARCHITECTURE, APPLIED AND FINE ARTS, ITS MAIN LAWS. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(5), 547-551.
32. Zhuraev, K. K., & Kadirov, Z. K. (2021). Features of the Artistic Life of Samarkand (In the 1920s). European journal of innovation in nonformal education, 1(2), 129-131.